

===== *Bandi István* =====

/// Fejezetek a Securitate Felderítő Szolgálatának tevékenységéből

A nyugati határszakaszon elkövetett jogellenes határátlépések (1968–1989)

A román történeti szakirodalom egy része, hivatkozva a korábbi hivatásos állomány visszaemlékezéseire, a korabeli Románia legnagyobb biztonsági kockázatát még ma is a külső erők, jelesül a szovjet és a magyar különleges erők beavatkozásában láttatja.¹ A román állambiztonsági szervek részéről mindez már a XX. század első harmadában megfogalmazódott.

A prágai tavasz után a román erőszakszervezetek vezetői új, katonai doktrínán alapuló döntésmechanizmust vezettek be. Ezt a Románia Szocialista Köztársaság nemzetvédelmének megszervezéséről szóló 1972/14. számú törvényben fektették le, és a Nicolae Ceaușescu diktálta nemzeti kommunizmus szellemében dolgozták ki. Ebben az új törvényi keretben az „*ellenség által megszállt területen folytatott harc*”² gyakorlatilag a szövetségesek (a Szovjetunió és a Varsói Szerződés tagországai) között keresett ellenségekre vonatkozott, hiszen az Moszkvával történt 1963-as szakítás után a román állami vezetés folyamatosan félt a szocialista államok katonai megszállásától. Így egy feltételezett magyar beavatkozás mellett egy szovjet intervenció lehetőségét is komolyan vették. A volt titkosszolgálatok levéltárában (Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității [Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltára]) és a Felderítő Szolgálatnál fellelhető iratok elemzése közelebb vihet ennek a kérdésnek tisztázásához. A tanulmányban felhasznált levéltári iratok az 1970–80-as években a Felderítő Szolgálat tevékenysége nyomán keletkeztek. Az összefoglaló jelentések jelentős része a Kémelhárító Igazgatóság (Direcția Contraspionaj) és a Belügyminisztérium (a továbbiakban BM) vezetésének közös alkotásai, amelyekkel az ország legfőbb vezetőjét, Nicolae Ceaușescut tájékoztatták a határőrizeti helyzetről. Ezekben

1 == Bővebben lásd erről: Măgureanu–Stoenescu, 2008; Ștefureac, 2015; Watts, 2012; 2013.

2 == Ursu–Thomasson–Hodor, 2019: 34.

a jelentésekben több esetben éltek az önkritika eszközével, azonban értelemszerűen egyszer sem utalnak a jogellenes távozások politikai okaira.

A tárgyalt időszakban a Román Szocialista Köztársaság államhatára összesen 3190 km hosszú volt, ebből 1037 km szárazföldi, 1866 km folyami és vegyes szakaszra oszlott. A szomszédokkal közös határszakasz tekintetében első helyen a Szovjetunió állt 1304 km, utána Bulgária 609 km, harmadik helyen Jugoszlávia 544 km és végül Magyarország 445 km hosszúságú határszakasszal. Romániának volt még 22 km közös tengeri határa a Szovjetunióval és külön Bulgáriával is. Ennek a közel 3200 km hosszú határszakasznak a védelmét a román határőrség és a Határfelderítő Szolgálat (Serviciul de Informații Frontieră, a továbbiakban HFSZ) állománya látta el, illetve teljesítette a felderítés feladatait, készített összefoglaló, értékelő jelentéseket az állambiztonsági és belügyi vezetés számára. A HFSZ működése szervesen összekapcsolódott a határőrség szervezetével. 1947-ben a párizsi békekötés és a Román Kommunista Párt hatalomra jutása után³ az addig a Hadügyminisztériumhoz tartozó Határőr csapatok Parancsnokságán (Comandamentul Trupelor de Grăniceri) létrehozták a HFSZ-t. Közvetlen irányító szerve a Vezérkari Főnökség II (Marele Stat Major Secția II.-a) részlege volt. 1950-ben, amikor a határőrség a BM-hez került, a HFSZ a Karhatalmi Erők Parancsnoksága (Direcția Trupelor de Grăniceri și Operative) függetlenített szervezeti egysége lett. A HFSZ 1950 és 1960 között a határőr csapatokért is felelős belügyminiszter-helyettes közvetlen irányítása alatt folytatta tevékenységét. Elsődleges feladata volt operatív hálózati eszközökkel a határövezeti településeken megelőzni a határsértéseket, és ily módon támogatni a határőrség határvédelmi munkáját. Szervezetileg osztályokból, irodákból és csoportokból épült fel, amelyek elosztása a határőrség szervezeti rendszeréhez illeszkedett.⁴

1960. február 20-án a 159. számú minisztertanácsi határozattal a határőrség parancsnoksága a BM-től átkerült a Fegyveres Erők Minisztériumához (a továbbiakban FEM),⁵ és ezzel a HFSZ is, amely felderítő tevékenységét ugyanakkor még egy évig a BM–FEM közös együttműködési szabályzata alapján folytatta. Az új helyzetből fakadóan a HFSZ elvesztette hozzáférést a BM operatív nyilvántartásaihoz, továbbá a korábbi képzési kereteit is. A helyzetet orvosolandó, 1961-ben a 112-es számú minisztertanácsi határozattal a HFSZ visszakerült a BM-hez, mint független, elkülönített szervezeti egység, és így működött 1964-ig. Ekkor a Szolgálat központi irányítása a minisztérium átszervezése nyomán a BM III. Kémelhárító Igazgatóságá-

3 == A román kommunista párt vezetői 1947. december 30-án mondatták le a román királyt, I. Mihályt.

4 == ACNSAS. D 013783/1. 306. Istoric – treceurile frauduloase ale frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1979. december 8.

5 == A román honvédelmi tárca 1947-től 1950-ig a Nemzetvédelmi Minisztérium, 1950-től 1972-ig a Fegyveres Erők Minisztériuma, majd újból a Nemzetvédelmi Minisztérium néven működött. Lásd: Repere istorice https://www.mapn.ro/repere_istorice/index.php (utolsó letöltés dátuma: 2022. április 22.).

hoz, a területi szervei pedig a Securitate határ menti tartományainak igazgatóságaihoz kerültek. A HFSZ területi tisztjei az új szervezeti tábla alapján (amely lefedte a korabeli tartományi közigazgatási rendszert) a Securitate tartományi parancsnokaitól kapták feladataikat, így a határ menti településeket érintő operatív műveletek végrehajtását megkapták, és kevésbé tudtak foglalkozni a specifikusan határvédelmi felderítő feladataikkal. Ennek megváltoztatására törekedett 1967-ben a FEM vezetése, kérve a HFSZ hozzájuk rendelését, ugyanis szerintük a kapott információk nem elégítették ki a határőrség határsértők elleni felderítési igényét.⁶ 1968-ban döntés született, hogy a HFSZ a Katonai Kémelhárítás Igazgatóságához (Direcția Contraspionaj al Armatei) kerüljön, illetve a Határőrcsapatok Parancsnoksága (Comandamentul Trupelor de Grăniceri) szervezeti rendszerében a magasabb határőregységeknél folytassák tevékenységüket.

Az 1970-es évek elején a Jugoszláviával közös határszakaszon megnövekedett az illegális határátlépők száma. A jelenség kezelése érdekében a Securitate vezetése a Consiliul Securității Statului (Állambiztonsági Bizottság) elnökének 5311. számú parancsával átszervezést rendelt el, amely alapján határvédelmi kémelhárító tiszteket vontak össze az ország teljes területéről a délnyugati határszakaszra, a Securitate határ menti megyei parancsnoka alá. Azon határ menti megyéknek, amelyek nem kaptak határvédelmi elhárító tiszteket, saját hatáskörben kellett biztosítaniuk a feladatot a hivatásos állományukból. Ezek központi szakmai irányítását a BM IV. Katonai Kémelhárító Igazgatóság látta el. E koncepció szerint osztottak szét 36 kémelhárító tiszteket tíz megyei felügyelőséghez, és biztosították azon határsértők operatív figyélését, akik szerepeltek az operatív nyilvántartásban. Mindezek mellett e tiszteknek kötelességük volt a határővezeti Miliția (magyarosan: Milícia)⁷ őrsök parancsnokait támogatni, részt vettek a határőrség műveleti tevékenységében, és a lakosság körében felvilágosító, tájékoztató tevékenységet folytattak.⁸ Az 5311. számú parancs nem tért ki arra, hogy mit kell tenni azokkal, akik az országot nem a határ menti megyékből kísérelték meg elhagyni, azaz milyen megelőző tevékenységet folytassanak az illetékes megyei állambiztonsági szervek.

A szökést megkísérlők vagy a törvénytelenül külföldön maradók nyilvántartását és az ilyen típusú ügyek feldolgozásának módszertanát az 1972/132., a BM működését és szervezetét szabályozó törvény 21. paragrafusára alapján az 1975. május

6 = = ACNSAS. D 013783/1. 307. Istoric – trecerile frauduloase ale frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1979. december 8.

7 = = Romániában ebben a korszakban (1949 és 1989 között) a rendőrséget Milițiának hívták.

8 = = ACNSAS. D 013783/1. 308. Istoric – trecerile frauduloase ale frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1979. december 8. A Miliția arra törekedett, hogy megismertesse a lakossággal a potenciális jogsértő profilját, hiszen ezzel saját felderítő munkáját segítette. Minden jelzés, amely a zöldhatáron keresztül távozni szándékozóról a hatóság tudomására jutott, növelte a testület hatékonyságát.

28-án kiadott 00665. számú BM-parancs szabályozta a központi és területi szerveknél egyaránt.⁹ Tehát a HFSZ 1968-tól a BM III. Kémelhárító Igazgatóságának keretében működött, majd 1976-tól áthelyezték az I. Belső Hírszerzési Igazgatósághoz (Direcția I. Informații Interne). Így a korábbi elhárító tisztek jelentős része ide, illetve a BM megyei felügyelőségeihez került. Elosztásuk a következők szerint történt: a IV. Katonai Kémelhárítási Igazgatóság 44 tisztet adott át az I. Belső Hírszerzési Igazgatóságnak, közülük kilenc fő az I. Igazgatóságon központi irányítási feladatot látott el, Temes (Timiș) megyébe 11, Krassó-Szörény (Caraș-Severin) megyébe öt, Mehedinți megyébe négy, Arad, Bihar (Bihor), Constanța megyébe három-három, Bukarestbe kettő, Brăila, Galați, Szatmár (Satu Mare) és Tulcea megyébe egy-egy fő került. 14 további megyébe egy-egy főt osztottak, míg további 19 megyében saját állományból kellett valakit megbízni a vonal tartásával.¹⁰ Ezzel az átalakítással a Határőrcsapatok Parancsnoksága, amely 1960-tól a FEM fennhatósága alatt működött,¹¹ és a HFSZ között utóbbi BM-hez kerülésével megszűnt a közvetlen együttműködés lehetősége. A Határőrcsapatok Parancsnokság éppen ezért kitartott amellett, hogy szüksége volna egy, a HFSZ-hez hasonló szervezeti egységre.¹²

A módszertani intézkedések és az összes megye bevonása az elhárító munkába nem javítottak az elkövetési statisztikán. A gyakorlatban az elhárító munkát továbbra is a határ menti megyék és az ezeket felügyelő IV. Katonai Kémelhárító Igazgatóság érintett osztálya végezte. Az 1976. június 26-án kiadott 00887. számú belügyminiszteri parancs kiterjesztette az összes operatív szervezeti egységre az ország elhagyását törvénytelen módon megkísérlők és a törvénytelenül külföldön maradók felderítését és semlegesítését. Gyakorlatilag ezzel a parancssal a Securitate és a Miliția minden szakosított szervezeti egységét utasította tevőleges intézkedésre. A Securitatén belül a megyei és fővárosi szervek feladatorientált koordinálását az I. Belső Hírszerzési Igazgatóság kapta meg. Ennek az átszervezésnek az volt a koncepciója, hogy a hangsúlyt a megelőzésre kell helyezni, azaz a belső megyékből kiinduló eltávozásokat meg kell előzni.¹³ Ezzel az intézkedéssel a BM elérte, hogy az elkövetők száma 1979-ig ne növekedjen jelentősen.¹⁴ A kémelhárítás vezetői szinten készített elemzéseket a jogellenesen külföldre távozók sikeres és sikertelen szökései-

9 == Uo. 309.

10 == Uo. 296. Nota cu privire la organizarea și desfășurarea muncii informativ-operative pentru prevenirea trecerilor frauduloase a frontierei, 1980. február 11.

11 == A Határőrcsapatok Parancsnoksága egészen 1992-ig maradt a Nemzetvédelmi Minisztérium szervezeti keretében.

12 == ACNSAS. D 013783/1. 295v (verso). Nota cu privire la organizarea și desfășurarea muncii informativ-operative pentru prevenirea trecerilor frauduloase a frontierei, 1980. február 11.

13 == Uo. 311. Istoric – trecerile frauduloase ale frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1979. december 8.

14 == Uo. 315.

ről, hogy a politikai vezetés napirenden legyen az említett elhárítási jelenség helyzeteivel. A kimutatásokból határozott tendencia rajzolódott ki, amely szerint az 1970-es és az 1980-as évek első felében Románia nyugati és délnyugati, azaz magyar és jugoszláv határszakaszain folyamatosan bővült az embercsempészek száma. Az említett időszakhoz képest 1980 és 1984 között 66%-kal tovább növekedett az embercsempészek száma.¹⁵

A Szovjetunióval 1961-ben, Magyarországgal 1963-ban, Jugoszláviával 1963-ban és Bulgáriával 1973-ban kötött hattárrendészeti megállapodások alapján az említett államok visszatoloncolták azokat a román állampolgárokat, akik jogellenesen hagyták el Románia területét. Kivétel ez alól csak a jugoszláv fél volt, ugyanis nem fogadta el az említett záradékot, és ennek következtében csak azokat a személyeket adta át a román hatóságoknak, akik tévedésből lépték át a határt.¹⁶

A források szerint 1981 és 1985 között összesen 16 412 személy próbált jogellenesen távozni Romániából, ebből 6 426-uknak sikerült a távozás. A szomszéd államok az említett időszakban a román hatóságok, együttműködve a szomszéd államok határőrizeti szerveivel, 9986 személyt akadályoztak meg abban, hogy Nyugatra jusson. 1984. január és 1985. december között két határ menti megyéből, Temes és Arad megyéből főleg német nemzetiségűek, továbbá a hagyományosan németajkúak lakta megyékből (Szeben [Sibiu], Brassó [Braşov]) távoztak a legtöbben, illetve őket „dobták” vissza a legnagyobb számban a szomszédos államok határőrizeti hatóságai. A tárgyalt időszakban még a németajkú távozók voltak többségben, ugyanis a statisztika szerint 1272 német nemzetiségű és csak 694 magyar anyanyelvű volt a jogellenesen távozni szándékozók száma.¹⁷

Az 1970-es évek második felében a román határon addig ismeretlen módszerekkel hajtottak végre szökési kísérleteket. Többek között a jugoszláv határ-

1. kép

Dumitru Iancu Tăbăcaru
vezérőrnagy¹⁸

15 = = Uo. 147. Acțiuni de plecare ilegală din țară. Concluzii și măsuri pentru perfecționarea activității preventive, 1987. január.

16 = = Uo. 137.

17 = = Uo. 196v–197. Acțiuni de plecare ilegală din țară. Concluzii și măsuri pentru perfecționarea activității preventive, Studiu 1981–1985, 1986. április.

18 = = ACNSAS. Cadre MAI 000077.

szakaszon a Zsombolyától (Jimbolia) Nagyikinda (Kikinda) felé haladó vasúti átkelőnél heten egy lopott tolatómozdonnyal törtek ki Romániából. Temesmóra (Moravița) és Néranádas (Naidăș) átkelőhelyeknél pedig négy alkalommal személygépkocsival tették ugyanezt.¹⁹ A fenti eseteket Dumitru Iancu Tăbăcaru²⁰ vezérőrnagy megemlítette az 1977. évi összefoglaló beszámolójában, hangsúlyozva, hogy noha csökkent az illegális határátlépési kísérletek száma, az országot elhagyni akarók erőszakosabb módszerekhez nyúltak. Ugyancsak ebben a beszámolóban jelenik meg hangsúlyosan a szökést motiváló külföldi (nyugati) propaganda hatása is.²¹ A külső befolyásoló szervezetek között említették a Szabad Európa Rádiót és az Amnesty Internationalt is. Nicolae Ceaușescu főtitkár 1978-ban határozottan állította, hogy a külföldi szolgálatok állnak a Romániából távozók jelentős része mögött.²² A pártfőtitkár ekkor még csökkenő tendenciáról beszélt, azonban a gyakorlatban a statisztikák szerint ez a csökkenés nem volt kimutatható. Ez már csak azért is érdekes, mert korábban az országelhagyás jelenségénél nem vették figyelembe a politikai okokat.²³

A (törvényellenesen a zöldhatáron) visszatérők százait vetették részletes felderítő eljárás alá, amelyből kiderült, hogy az országot korábban csoportosan elhagyók nem tettek komolyabb előkészületeket cselekményük végrehajtására. Ezt azért is érdemes hangsúlyozni, mert az illetékes állambiztonsági szervek azt feltételezték, hogy

19 = = Uo. 303v–304. Informare cu privire la activitatea organelor Ministerului de Interne pentru cunoasterea și prevenirea acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei și cooperarea cu trupele de grăniceri, 1980. január 24.

20 = = Dumitru Iancu Tăbăcaru 1949-ben katonai szolgálatra hívták be. Elvégezte a borosjenői (Arad) 1. sz. politikai tiszti iskolát, és 1950-ben a Securitate állományába került. 1950-ben Bukarestben részt vett a katonai kémelhárító szakosító képzésen is. Végzős hadnagyként első állomáshelye a BM katonai kémelhárító központ volt. 1950-től a BM 2. számú Tisztképző Iskoláján tanít. 1954-ben főhadnagyként került át a BM személyügyi igazgatósága oktatási osztályára. 1957-től operatív tisztként szolgált a BM III. Igazgatóságán a 2. egyházi elhárítási osztályon. 1960-ban Moszkvába szakosító továbbképzésre vezénylik. Visszatérte után, 1961-től a BM III. Igazgatóságán értelmiségelhárítással foglalkozik a 3. osztály helyettes vezetőjeként, majd őrnaggyá előléptetése után az említett osztály vezetője lesz. 1963-tól a III. Belső Kémelhárító Igazgatóság helyettes vezetője lett. Rövid időre a kémelhárítás-tól átkerül a hírszerzéshez, és a DGIE (Külügyi Hírszerző Főigazgatóság) vezetőhelyettesévé nevezték ki, alezredesi rendfokozottal. 1971-től 1977-ig az I. Kémelhárító Igazgatóság helyettes vezetője ezredesként, majd 1977-től 1980-ig ugyanitt az említett igazgatóság vezetője vezérőrnagyként. Pályafutása utolsó két évében a BM belső ellenőrző szervének helyettes vezetője. Lásd: Dumitru Tăbăcaru adatlapja. http://www.cnsas.ro/documente/cadredele_securitatii/TABACARU%20DUMITRU.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2022. április 22.).

21 = = ACNSAS. D 013783/1. 315–316. Gl. mr. Tăbăcaru Dumitru: Raport prezentat în octombrie 1977 la conducerea Ministerului de Interne.

22 = = Ceaușescu, 1978: 13.

23 = = Uo. 336–343. Documentar privind problema „Persoane semnalate cu intenții de trecere frauduloasă a frontierei”, 1976. január 13.

az előkészületekről operatív eszközökkel értesülni fognak.²⁴ Továbbá arra a megállapításra jutottak, hogy az ország elhagyásának oka az esetek többségénél meggazdagodási vágyra, munkahelyi konfliktusra, illetve családi gondokra vezethető vissza.²⁵ A helyzet javítására külön eligazítást tartottak a megyei 1. számú osztályok vezetőinek, a vonalas tiszteknek, amelyek során új semlegesítési szempontokat dolgoztak fel (például a Romániába látogató idegen állampolgárok tevékenységének megakadályozása). Az állomány részére külön központi eligazítást tartottak a Securitate és a Miliția együttműködésének javítása érdekében.²⁶ Ennek keretében elrendelték azon személyek operatív feldolgozását, 1) akik korábban illegális külföldre távoztak és visszatértek; 2) akik kapcsolatot tartanak külföldi állampolgárokkal, illetve rendszeresen látogatják őket; 3) akik távoztak Romániából, és a befogadó állam területén lejárató tevékenységet folytattak szülőhazájukkal szemben; 4) akik elhagyták Romániát, és új állampolgársággal térnek vissza; 5) a fentiek romániai kapcsolatait, családtagjaikat, rokonaikat. Külön hangsúlyt fektettek a visszatérők operatív feldolgozására, hogy információt nyerjenek főleg a menekülttáborokban élőkről.²⁷ A jogellenes országelhagyás jelenségének visszaszorítása érdekében az operatív módszerek mellett a Securitate nagy hangsúlyt fektetett a tájékoztatásra. Külön ismertetőt tartottak a munkaügyi hivatalok, a Miliția, az igazságszolgáltatás, a sajtó, a rádió és a televízió számára is.²⁸

Az 1970-esévek végére a törvényellenes határsértők ügyének kezelésére a BM 1. Belső Hírszerzési Igazgatósága (Direcția 1. Informații Interne), az Idegenrendészeti Igazgatóság (Direcția pentru controlul Străinilor) és a Miliția Országos Parancsnoksága (Comandamentul General al Miliției) összehangolták tevékenységeiket. Az említett szervezetek tevékenységének összehangolásáért az 1. Belső Hírszerző Igazgatóság vezetője volt a felelős. A már említett Tăbăcaru vezérőrnagy neve fémjelzte ezt a műveleti és szervezési tevékenységet.

Ennek eredményeképpen az említett szervezeti egységek közösen kidolgozták a határőrségel való együttműködés szabályait. 1979-ben a jugoszláv határszakasz ellenőrzésének fokozására a belügyminiszter elrendelte a Securitate és a Miliția állományából 438 fő (31 tisztt, 310 altiszt és 97 közkatonát) áthelyezését a 14 központba szétszórva.²⁹ A belügyi vezetést a szökések növekvő tendenciája készítette újabb és újabb intézkedésekre. Az ismétlődő parancsok rendelkeztek arról, hogy a BM külön-

24 == Uo. 321–322. Istoric – trecerile frauduloase ale frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1979. december 8.

25 == Uo. 320.

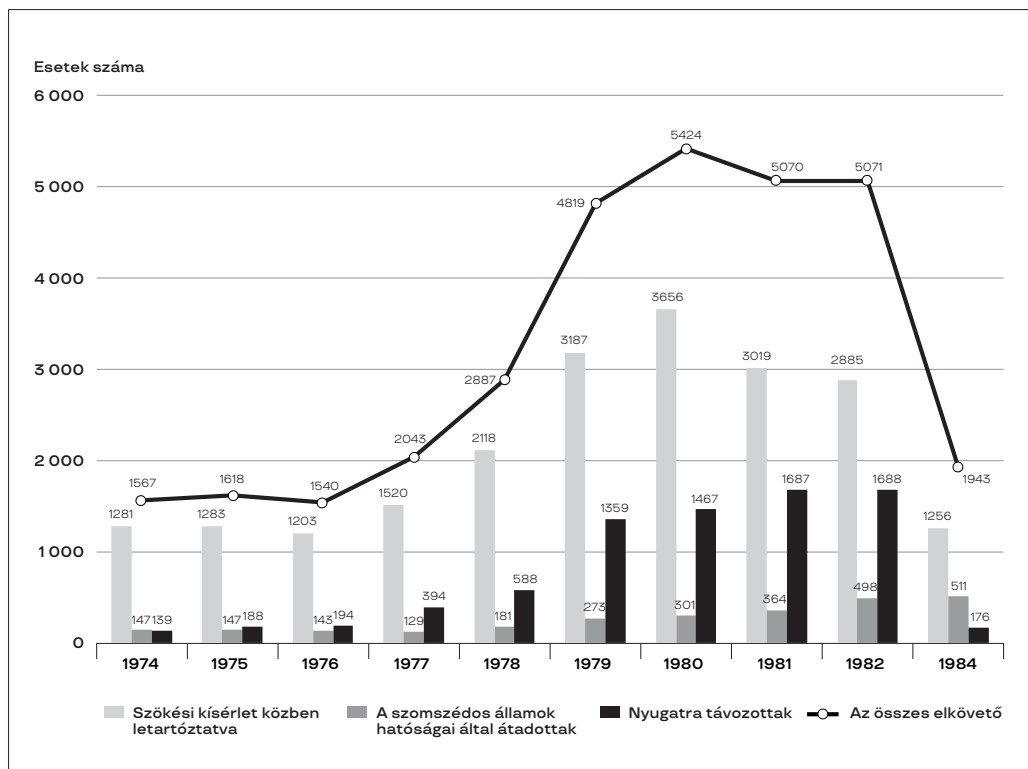
26 == Uo. 322.

27 == Uo. 331–332.

28 == Uo. 314.

29 == ACNSAS. D 013783/1. 334. Istoric – trecerile frauduloase ale frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1979. december 8.

böző igazgatóságai hogyan fokozhatnák operatív és egyéb jellegű megelőző tevékenységüket a határsértők ügyében. Többek között erről rendelkezett az 1980. március 15-én kiadott D/00129. számú belügyminiszteri parancs is.³⁰

1. ábra: Éves statisztika a román államhatáron 1974–1983 között elkövetett határsértésekről³¹

Az 1980-as évek közepétől a jugoszláv határszakaszról az elkövetések tekintetében a hangsúly áttevődött a magyar határszakaszra. Míg 1974 és 1983 között Jugoszlávia felé 19 629 esetet regisztráltak, addig ugyanebben az időszakban Magyarországra irányában mindössze 3055 esetet vezettek be a nyilvántartásba. Az említett idő-

30 = = Uo. 284. Raport referitor la modul cum se aplică de către organele de securitate și de miliție prevederile ordinului nr. D/00129 din 15 martie 1980 privind activitatea de prevenire, descoperire și neutralizare a acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei de stat a Republicii Socialiste Romania, 1980. december 31.

31 = = Uo. 243. Grafic privind starea infracțională la frontiera de stat în perioada 1974–1983, 1983. november.

szakban országos szinten 32 800 adatolt esetet rögzítettek: 8 495 személy sikeresen átjutott a határon, míg 21 565 személyt a román szervek tartóztattak fel, valamint 2 740, a szomszédos államok által viszatoloncolt ember ellen indítottak eljárást.³² 1981 és 1985 között összesen 16 412 esetet regisztráltak, 14 017 személy volt román származású, 1 272 német, 649 magyar és 474 más nemzetiségű.³³ Az I. Belső Hírszerzési Igazgatóság 1984 decemberében kelt éves összefoglaló jelentésében említi először, hogy a Magyarországra szervezett formában kiutazó, magyar ajkú román állampolgárok és a hazatérést megtagadók száma megnövekedett.³⁴ Az országelhagyások számának csökkenő tendenciája 1980-tól

2. kép Iulian Vlad vezérezredes, a Securitate tényleges vezetője³⁵

1985-ig tartott. 1986 áprilisában a BM Állambiztonsági Bizottsága felügyelete alá tartozó I. Belső Hírszerzési Igazgatóság értékelő jelentése szerint úgy látták, hogy a korábbi időszak szintjén marad az országelhagyások száma, azonban növekedni fognak a külföldi titkosszolgálatok – beleértve a szomszédos államokét is – provokációs műveleteinek száma, többen próbálják majd elhagyni az országot a Dunán, és ugyancsak emelkedni fog a román–magyar határon távozni próbálók száma is. Határozottan jelezték, hogy a német ajkúak száma növekvő tendenciát fog mutatni.³⁶ 1986 első felében drámai változás állt be az államhatárt átlépni megkísérlők számában, hiszen a vonatkozó statisztika 1985 első fél évéhez képest 49%-os növekedést mutatott, és az irányultság is megváltozott; a korábbi jugoszláv határszakasz helyett most már a magyar határszakaszon próbálkoztak többen.³⁷ Iulian Vlad vezérezredes, az állambiz-

32 = = Uo. 238. Situatia infracțională la frontiera de stat în perioada 1974–1983, 1984. május.

33 = = Uo. 197. Acțiuni de plecare ilegală din țară. Concluzii și măsuri pentru perfecționarea activității preventive, Studiu 1981–1985, 1986. április.

34 = =Uo. 227. Raport privind stadiul executării sarcinilor prevăzute în ordinele 00128 și 00129 din 1980 cu privire la prevenirea trecerilor frauduloase a frontierei, 1984. december.

35 = = ACNSAS. Cadre MAI 27753. Iulian Vlad személyi anyaga.

36 = = Uo. 202–202v. Acțiuni de plecare ilegală din țară. Concluzii și măsuri pentru perfecționarea activității preventive, Studiu 1981–1985, 1986. április.

37 = = Uo. 189. Nota, 1986. április 22.

tonság operatív vezetője³⁸ riasztó jelenségnek minősítette ezt, és komoly visszaesést állapított meg az állambiztonsági megelőző munka vonalán.³⁹

Az 1. Belső Hírszerzési Igazgatóság vezetése elemezte a kialakult helyzetet, és arra a megállapításra jutott, hogy a megyei szervek nem elég hatékonyak, a hálózati felderítés gyenge, és a nyilvántartásokat sem tartották napirenden. Az érdekesség, amire felfigyeltek, hogy a magyar hatóságok által kihallgatott és a román hatóságoknak visszaadott személyek elmondták, hogy a németajkúakat is kihallgatták, azonban őket az NSZK budapesti nagykövetségére irányították.⁴⁰ Aron Bordea vezérőrnagy, az 1. Belső Hírszerző Igazgatóság vezetőjének⁴¹ javaslatára a kialakult helyzet kezelésére új intézkedési tervet vezettek be „Borna” (Kilométerkő) néven. Ennek következtében a határővezeti összes Miliția-őrsöt bevonták a felderítő munkába, a vonalon foglalkoztatott összes ügynököt kiképezték, a visszatoloncoltakat szisztematikusan kihallgatták, és elemezték tevékenységüket.⁴²

Az 1986-tól Gheorghe E. Rațiu ezredes⁴³ koordinálta intézkedések hatékonysága nem volt mérhető, hiszen 1987-től a magyar határszakaszon történő kiáramlás elképesztő méreteket öltött. Míg 1987-ben összesen 3 630 jogellenes távozási ese-

38 = = Iulian Vlad (1931–2017) vezérezredes. 1946-ban lépett be a Román Kommunista Pártba, majd ifjúsági aktivistaként tevékenykedett 1947-től 1951-ig. A tisztiiskola elvégzése után került a BM Politikai Főigazgatóságára. Karrierjét a Belügyminisztérium személyzeti igazgatóságán kezdte, és 1967-ben annak helyettes vezetője lett. 1967-től 1974-ig az Oktatási Igazgatóság vezetője. Ezt követően kinevezték a băneasai aktív tiszti főiskola parancsnokává (1974–1977). 1977-től tíz évig államtitkár a BM-ben, a titkosszolgálatok koordinálásával kapcsolatos sajátos feladatokat látta el. 1987. október 5-én nevezték ki a Securitate vezetőjének, államminiszteri rangban, amely tisztséget letartóztatásáig, 1989. december 31-ig töltötte be.

39 = = ACNSAS. D 013783/1. 188. Iulian Vlad levele Aron Bordeához, 1986. április 24.

40 = = ACNSAS. D 013783/1. 189–190. Nota, 1986. április 22.

41 = = Aron Bordea állambiztonsági karrierjét 1951-ben őrmesterként kezdte a Ploiesti Tartomány Securitate Igazgatóságán. 1951 és 1953 között előbb alhadnagyként, majd 1953-tól 1955-ig hadnagyként a 4-es részlegén teljesített szolgálatot. 1954 és 1959 között előbb, csoportvezető majd irodavezető főhadnagyi rendfokozattal. 1959-től századosi rendfokozattal, majd 1964-től őrnagyként osztályvezető a Prahova megyei Securitate Felügyelőségen. 1969-től már Dâmbovița megye Securitate Felügyelőségének helyettes vezetője. A továbblépéshez szükséges Securitate-vezetőképzőt elvégezte és 1969-től alezredesként operatív helyettes vezető. 1973-tól az említett megye Securitate Felügyelőségének parancsnoka ezredesi rendfokozatban, majd 1979-től a tábornoki kar tagja lesz vezérőrnagyként, és vezeti Dâmbovița megye Securitate Felügyelőségét. 1980-tól 1986-ig a I. Kémelhárító Igazgatóság vezetője, majd pályafutása utolsó szakaszában, 1986-tól az 1989-es rendszerváltásig a Külföldiek Nyilvántartó, Határátkelőhely-felügyeleti és Útlevel Igazgatóság vezetője volt. Lásd: Aron Bordea adatlapja. http://www.cnsas.ro/documente/cad-rele_securitatii/BORDEA%20ARON.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2022. április 25.).

42 = = ACNSAS. D 013783/1. 184–184v. Nota, 1986. április 24.

43 = = Gheorghe E. Rațiu 1952-ben alhadnagyként kezdte állambiztonsági pályafutását a Vâlcea Tartományi Securitate 4. osztályán. 1954-től hadnagyként a 3. osztály ope-

tet regisztráltak, addig 1988-ban már 13 638 ügyet rögzítettek, azaz 376%-os emelkedés következett be. A szökések irányának megváltozását egyértelműen igazolta a statisztika, ugyanis míg 1987-ben a Jugoszlávia irányába 2660, 1988-ban pedig 4 801 esetet jegyeztek fel, addig a magyar határszakaszon 1987-ben 915, 1988-ban pedig már 8 703 személy került a statisztikába. A távozók nemzeti összetétele pedig még nyilvánvalóbb képet festett: 1987-ben 2 704, 1988-ban 6 142 román származású, 1987-ben 658, 1988-ban 6 453 magyar anyanyelvű személy szökését rögzítették.⁴⁴

1988 áprilisában újabb intézkedéseket hoztak a jelenség megakadályozására, így a Nemzetvédelmi Minisztérium engedélyével a hadseregtől 800 közkatonát csoportosítottak át, hogy erősítsék a román–magyar határszakasz járőrvédelmét. Elrendelték az érintett határ menti megyék, Szatmár, Bihar és Arad teljes állambiztonsági és milíciabeli hivatásos állományának, hogy tíznaponként eligazítást és képzést tartsanak a támogató és a hálózati személyeknek, hogy növelni lehessen az operatív jelzések számát. A határőrség parancsnoksága, a BM I. Belső Hírszerzési Igazgatósága (Direcția I. Informații Interne), a IV. Katonai Kémelhárító Igazgatósága (Direcția a IV-a Contrainformații Militare) és a Milíciá Főigazgatósága (Direcția Generală a Miliției) havi rendszerességgel elemző-értékelő jelentést készített a helyzet alakulásáról.⁴⁶

3. kép Aron Bordea vezérőrnagy⁴⁵

ratív tisztje, 1957-től pedig főhadnagyi rendfokozatban a 3. részleg vezetője. 1957-től helyettes osztályvezető, 1965-ben százados, majd 1967-től Olt megyébe helyezik át, ahol 1972-től a Securitate megyei felügyelőségének helyettes vezetője. Karrierje ezredesként 1986-tól az I. Kémelhárító Igazgatóságán folytatódott, előbb helyettes vezetőként majd vezetőként irányította azt, egészen 1989-ig, a rendszer bukásáig. Lásd Gheorghe E. Rațiu adatlapja. http://www.onsas.ro/documente/cadrele_securitatii/RATIU%20GHEORGHE.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2022. április 25.).

44 == ACNSAS. D 013783/1. 81–82., Situație privind acțiunile la frontiera de stat în anul 1988 comparativ cu anul 1987, d. n.

45 == ACNSAS. Cadre MAI 000007.

46 == ACNSAS. D 013783/1. 19v–120v. Jelentések.

4. kép Gheorghe E. Rațiu ezredes⁴⁷

A BM I. Belső Hírszerzési Igazgatóságának 1989. évi első negyedéves, összegző jelentésében először szerepelt, hogy az országból történő eltávozások szervezett formában történnek, és külön hangsúlyozták, hogy a cselekményeket komoly társadalmi támogatottság jellemzi (ti. a határ menti településeken embercsempészeket vonnak be és idegen állampolgárok segítik őket). A jelentés megállapította, hogy a szökések megszervezésének konspiratív jellege növekedett (jelszó, titkos jelzések használata, kódolt telefonbeszélgetések, a cselekmények egyes szakaszaiban közvetítők használata anélkül, hogy azok ismernék a pontos tervet). Az I. Belső Hírszerzési Igazgatóság intézkedései között kiemelt szerepet kapott az idegen állampolgárok tevékenységének alapos dokumentálása és in flagranti tettenérése, hiszen úgy

vélték, csak így tudják ellensúlyozni azt, hogy a szökéseket a külföldi államok és médiumok Románia érdekeit sértő módon mutassák be.⁴⁸

1989-ben már heti rendszerességgel készültek jelentések a szökések számának nagymértékű és folyamatos emelkedése miatt. Az országot elhagyók vonalára bevonták a BM VI. Vizsgálati Igazgatóságát (Direcția Cercetare), hogy elemezzék az elfogott és eljárás alá vont személyek, illetve a szomszédos államok által visszatoloncoltak ügyeit.⁴⁹ A BM felső vezetése összegző jelentéseiben rendszeresen Magyarország káros tevékenységét hangsúlyozták.⁵⁰ Annak ellenére, hogy a magyar hatóságok a diktatúra fennállásának utolsó pillanatáig eleget tettek az államközi egyezményből fakadó visszatoloncolási kötelezettségnek; még december második hetében is 87 személyt

47 = = ACNSAS. D 013414.

48 = = Uo. 74. Evoluția situației operative și mutațiile survenite pe linia problemei „persoane cu intenții de trecere frauduloasă a frontierei de stat”. Aspecte de interes operativ pentru organele de securitate pe linie prevenirii, descoperirii și neutralizării actelor evazioniste și măsurile ce se impun pentru întărirea controlului informativ-preventiv în problemă, 1989. első negyedév.

49 = = Uo. 43. Nota, d. n.

50 = = Uo. 7. Nota privind personale predate de autoritățile statelor vecine sau reținute după intrarea frauduloasă în țară, în perioada 25 noiembrie-3 decembrie 1989, 1989. december.

adtak vissza a román határőrizeti szerveknek.⁵¹ A HFSZ elemzői intenzív operatív feldolgozásnak vetették alá mindazokat, akiket a szomszédos államok hivatalosan visszatoloncoltak. A területi szervek hetente jelentették a szomszédos államok által átadott, illetve a Romániába történt illegális belépés után elfogott személyekre vonatkozó összesítő kimutatásokat mind a titkosszolgálati vezetésnek, mind a Román Kommunista Párt vezetőségének. Ezekből a statisztikákból tudjuk, hogy december második hetében „96 személy érkezett a Magyar Köztársaságból (87-et a magyar hatóságok adtak át, és 9 illegálisan lépett be). Az visszatoloncoltak közül 53-an kevesebb mint 24 órát tartózkodtak a szomszédos állam területén, 34-en 2–30 napig tartózkodtak ott, az illegálisan érkezettek pedig legfeljebb 25 napot.”⁵²

Az átvett vagy a határőrök és a Securitate által elfogott személyeket az ún. „Alfa művelet” (Acțiunea Alfa) keretében ellenőrizték. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a román kémelhárítás tisztjei elemezték a magyar intézmények által foganatosított lépéseket, összpontosítva az operatív beszerzésre és a „szökevények” Romániába történő visszaküldésére. Ezekre a vizsgálatokra nagy hangsúlyt fektetett a román állambiztonság vezetősége, azonban az eredmények nem minden esetben támasztották alá a várakozásokat. Ezt bizonyítja a Iulian Vlad által Gheorghe Rațiu ezredesnek, az I. Belső Hírszerzési Igazgatóság vezetőjének december elején személyesen adott utasítása. A román állambiztonság akkori vezetője felháborodásának hangot adott az „Alfa művelet” alacsony hatékonysága miatt, és utasította az igazgatóság vezetőjét: „Vizsgáljanak át újra mindent, amit 1989. december 6-ig jelentettek, hasonlítsák össze az »operatív helyzet alapelemeire« vonatkozó adatokat a kapott utasításokkal és az ezen a vonalon végrehajtott feladatokkal! Azután pedig értékeljék, hogy végrehajtották-e az utasításokat, ha pedig nem, akkor állapítsák meg a feladatok nem teljesítésének okát.”⁵³ A szövegből kiolvasható, hogy a szomszédos államok által átadott és a Romániába a határon keresztül illegálisan visszatérő személyekkel szemben lefolytatott vizsgálatok nem eredményeztek operatív szempontból releváns, azaz hasznosítható eredményt.

A feldolgozott levéltári források alapján látható, hogy a korabeli román titkosszolgálatok szemében komoly biztonsági kockázatot jelentett a jogellenes határátlépés jelensége. Az 1970-es években a németajkú román állampolgárok tömeges távozása jelentett gondot a HFSZ-nek, az 1980-as évek végére az erdélyi magyarok menekülése okozott fejtörést az illetékes hatóságnak. A velük kapcsolatban a magyarországi sajtóban és a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásában elhangzó bátorító, tájékoztató

51 = = Uo. 1. Nota privind personale predate de autoritățile statelor vecine sau reținute după intrarea frauduloasă în țară, în perioada 9–18 decembrie 1989, 1989. december.

52 = = Uo. 2. Nota privind personale predate de autoritățile statelor vecine sau reținute după intrarea frauduloasă în țară, în perioada 3–9 decembrie 1989, 1989. december.

53 = = Uo. 5. Iulian Vlad vezérezredes utasítása Bucurescu tábornoknak és Rațiu ezredesnek. 1989. december 6.

és egyéb jellegű híradásokkal a román szolgálatok kezébe adták az idegen erők beavatkozásának forgatókönyvét.⁵⁴ Bár ennek következményei túlmutatnak a szervezettörténeti és a jogellenes távozások tematikáján, az bizonyos, hogy meghatározó nyomot hagytak az erdélyi magyar társadalom demográfiai térképén.

=== Levéltári források ===

Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS)

Fond Documentar (Háttér dokumentációk)

D 013783/1. Az államhatárt jogellenesen átlépni szándékozó személyek ügye (Problema „persoane cu intenții de trecere frauduloasă a frontierei de stat”)

D 013414. Gheorghe E. Rațiu személyi anyaga

Fond Cadre MAI (BM Személyzeti dossziék)

Cadre MAI 000007. Aron Bordea személyi anyaga

Cadre MAI 000077 Dumitru Iancu Tăbăcaru személyi anyaga

Cadre MAI 27753 Iulian Vlad személyi anyaga

=== Hivatkozott irodalom ===

Bandi, 2020

Bandi István: Az 1989-es romániai forradalomba való magyar beavatkozás kérdése.

Betekintő, 2. sz. 99–124.

Ceaușescu, 1978

Ceaușescu, Nicolae: *Cuvîntul la adunarea activului de partid și a cadrelor de conducere din Ministerul de Interne*. Bukarest, Editura Politica.

Măgureanu–Stoenescu, 2008

Măgureanu, Virgil – Stoenescu, Alex Mihai: *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*.

Bukarest, Editura RAO.

Stefureac, 2015

Stefureac, Ioan Remus: *Conflictul secret din spatele scenei România versus Rusia. 50 de ani de realități, mituri și incertitudini*. Bukarest, Editura RAO.

54 == Lásd bővebben: Bandi, 2020.

Ursu–Thomasson–Hodor, 2019

Ursu, Andrei – Thomasson, O. Roland – Hodor, Mădălin: *Trăgători și falsificatori, Contrarevoluția Securității în decembrie 1989*. Bukarest, Polirom.

Watts, 2012

Watts, Larry: *Ferește-mă doamne de prieteni, războiul clandestin al blocului sovietic cu România*. Bukarest, Editura RAO.

Watts, 2013

Watts, Larry: *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul războiului rece*. Bukarest, Editura RAO.

==== Internetes források =====

Aron Bordea adatlapja

http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/BORDEA%20ARON.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2022. április 25.).

Dumitru Tăbăcaru adatlapja

http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/TABACARU%20DUMITRU.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2022. április 22.).

Gheorghe E. Rațiu adatlapja

http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/RATIU%20GHEORGHE.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2022. április 25.).

Repere istorice

https://www.mapn.ro/repere_istorice/index.php
(utolsó letöltés dátuma: 2022. április 22.).

Kulcsszavak

=====

România, Securitate, Határőrség

/ An Overview of the Activities of the Intelligence Service of the Securitate /

**With a special focus on the illegal border crossings
of the Western border section (1968–1989)**

In the last thirty years of the Romanian Communist dictatorship, one of the routine tasks of the counter-intelligence units of the Securitate was the prevention of those who wanted to leave the country for the West illegally and those who had fled across the green border and later returned. The number of illegal border-crossing cases was especially high across the Yugoslavian border from the early 1970s to the mid-1980s. A change occurred in statistics in the middle of the 1980s as the number of those crossing the Hungarian-Romanian border illegally outnumbered the cases along the Yugoslavian border earlier. In the late 1980s, there was a significant number of ethnic Hungarian Romanian citizens among those leaving the country illegally, which urged the responsible counter-intelligence organs to implement serious measures. Embedded in a frame of organisational history, this paper aims to provide an overview of the specially targeted activities of the Romanian counter-intelligence before 1989.

